

Podržan od strane EU

IZVEŠTAJ

PRISTUP I UKLJUČIVANJE MLADIH SA INVALIDITETOM U VISOKO OBRAZOVANJE NA KOSOVU

IZVEŠTAJ

PRISTUP I UKLJUČIVANJE MLADIH SA **INVALIDITETOM** U VISOKO OBRAZOVANJE **NA KOSOVU**

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske Unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost HandiKOS'a i ni na koji način ne odražava stavove Evropske Unije

Sadržaj

1. Predgovor	4
2. Istraživačka metodologija	5
3. Rezultati istraživanja	7
Studenti sa invaliditetom uključeni u visoko obrazovanje	7
Finansijski uslovi	7
Infrastruktura	9
Transport	9
Ispunjavanje uslova univerziteta	11
Stavovi	12
Budući planovi	14
Opšte ocene	14
Lica sa invaliditetom koja nisu uključena u visoko obrazovanje	16
Prepreke	16
Finansijski uslovi	16
Infrastruktura	17
Transport	19
Stavovi	19
Budući planovi	20
Opšte ocene	21
4. Uporedba između dve grupe	22
Demografske karakteristike	22
Uporedba zasnovana na drugim aspektima	24
Finansijski uslovi	24
Transport	25
Fizička struktura institucija	25
Motivacija	25
Opšta procena	25
Budući planovi	26
5. Zaključak	26
6. Preporuke	28

1. Predgovor

Mladi sa invaliditetom na Kosovu jedna su od najviše marginalizovanih grupa kada govorimo o jednakim mogućnostima u obrazovanju. Ovi mladi izloženi su istim izazovima kao i lica sa nižim prihodima, etničke manjine i žene. U skladu sa Ustavom, Zakonom o zaštiti od diskriminacije, Zakonom o predškolskom obrazovanju, Zakonom o preduniverzitetskom obrazovanju, Zakonom o obrazovanju po opštinama i Zakonom o visokom obrazovanju i svim drugim podzakonskim aktima, zabranjena je diskriminacija lica sa invaliditetom u bilo kom društvenom segmentu, uključujući i obrazovanje. Na osnovu ovih zakonskih i podzakonskih akata, svako lice sa invaliditetom ostvaruje pravo na isti nivo obrazovanja kao i svi drugi i obaveza je države da, putem obrazovnih ustanova i onih koje upravljaju obrazovanjem, upišu, smeste i obezbede kvalitetno obrazovanje prikladno za svakoga.

Sa druge strane, Kosovo se i dalje suočava sa izazovima, sa stanovišta sveobuhvatnog obrazovanja. Sveobuhvatno obrazovanje ima za cilj da pruži studentima podršku, kako bi bili u prilici da studiraju u istom razredu sa svim ostalima, bez izuzetaka. Kako bi uspele da izađu na kraj sa ovim izazovom, ustanove treba da preuzmu odgovornost i da rade u smeru stvaranja odgovarajuće infrastrukture, programa i nastavnog kadra. Važno je da se preduzmu mere da se obezbede bolje obrazovne mogućnosti mladih sa invaliditetom i da se istakne koliko je nastavljanje visokog obrazovanja važno.

Ovaj izveštaj se usredsređuje na poteškoće sa kojima se mladi sa invaliditetom suočavaju u smislu jednakih mogućnosti obrazovanja u visokom obrazovanju na Kosovu. Izveštaj takođe ukazuje na izazove prelaska na visoko obrazovanje, uključujući neke od glavnih poteškoća kao što su infrastrukturne prepreke, finansijske poteškoće učenika, transport i nedovoljna svest o postojećim mogućnostima. Svaka od ovih tema obrađena je nekolicinom pitanja sadržanih u upitniku, sa ciljem da se rezimiraju percepcije ispitanika.

Izveštaj je sastavljen od tri dela, odgovori studenata visokog obrazovanja, odgovori mladih koji nisu uključeni u visoko obrazovanje i uporedba između ove dve grupe. Rezultati istraživanja pojašnjavaju poteškoće i mogućnosti svake grupe. Obema grupama postavljena su slična pitanja kako bi shvatili zašto su ispitanici nastavili sa visokim obrazovanjem ili zašto nisu. Na samom kraju, ovaj izveštaj preporučuje par koraka koje treba preduzeti kako bi se poboljšale mogućnosti visokog obrazovanja učenika sa invaliditetom.

2. Istraživačka metodologija

U početnoj fazi projekta, HANDIKOS je odabrao metodu slučajnog uzorka intervjuisanjem 100 mladih sa invaliditetom. U ovoj fazi, organizovano je par sastanaka sa ciljem da se isplaniraju intervjui i da se izaberu pojedinci koji će biti intervjuisani. Ispitanici su birani nasumično iz baze podataka koju je obezbedio HANDIKOS. Upitnici su raspodeljeni u 7 regiona na Kosovu: Priština, Peć, Prizren, Mitrovica, Đakovica, Gnjilane i Uroševac. Model upitnika izrađen je na osnovu:

- o lokacije
- o pola (muški i ženski);

Svaki intervju trajao je od 20 do 30 minuta, u zavisnosti od broja pitanja i vremena potrebnog za odgovor na pitanja. Sva pitanja osmišljena su sa namerom da se shvate potpune zabrinutosti ispitanika, da bi se izvuli prikladni zaključci i osmislila rešenja. Premda je postojao veliki broj različitih izvora podataka, oni su sakupljeni, organizovani i pažljivo analizirani. Prikupljeni podaci su izrađeni i organizovani tako da se koriste sa lakoćom da bi se odgovorilo na sva pitanja i upoređeni su sa onim koji su bili već poznati. Nakon prikupljanja podataka i ubacivanja svih kvantitativnih podataka, nalaza i procene, u statistički paket za socijalne nauke (sistem SPSS), preduzete su opsežne analize. Istraživanje ima par značajnih implikacija u vezi sa razmatranjem problema učenika sa invaliditetom u visokom obrazovanju. Na osnovu rezultata podataka, ovaj izveštaj identifikovaće dalje i pojašniće izazove sa kojima se suočavaju tokom njihovog akademskog iskustva. Kako bi pružio potrebne informacije, upitnik je pripremljen na osnovu nekoliko dimenzija, koje slede:

Demografija/Lični podaci	Prepreke
<ul style="list-style-type: none">- Starosna dob- Pol- Mestoprebivališta- Nivo obrazovanja- Pristup	<ul style="list-style-type: none">- Škole (ulaz, hodnik, toaleti, učionice)- Prevoz (autobus)- Finansije- Smeštaj
Pristup	Podizanje svesti o mogućnostima
<ul style="list-style-type: none">- Stavovi prema učenicima sa invaliditetom- Nastavnici i učenici- Kulturne norme / Zajednica- Školsko osoblje i njihov pristup prema učenicima	<ul style="list-style-type: none">- Plaćanje semestra- Prava propisana zakonom- Prioritet u upisu- Mogućnosti dobijanja stipendija- Finansijska pomoć
Porodični uticaj	Budući planovi
<ul style="list-style-type: none">- Porodična motivacija- Porodična podrška- Broj članova porodice	<ul style="list-style-type: none">- Stručni planovi- Finansijski planovi

Svi ispitanici odgovorili su na pitanja zasnovana na dve različite verzije upitnika. Jedna verzija sastavljena je za mlade koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem a druga za one koji su nastavili sa visokim obrazovanjem. Upitnici su podeljeni u različite delove na osnovu mogućih elemenata koji čine sastavni deo našeg svakodnevnog života. Delovi obuhvataju finansijske mogućnosti i izazove sa kojima se suočavaju mladi sa invaliditetom, njihove stavove prema zajednici, uslove življenja, buduće karijerne planove itd. Na osnovu ovih odeljaka, naš tim stručnjaka je predložio par preporuka koje slede na kraju konačnog izveštaja.

Podaci su prikupljeni iz upitnika koji su raspodeljeni u 7 regiona na Kosovu: Priština, Peć, Prizren, Mitrovica, Đakovica, Gnjilane i Uroševac.

Uzorak														
Region	Uroševac		Đakovica		Gnjilane		Mitrovica		Peć		Priština		Prizren	
Pol	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M
Univerzitet	1			1	1	1	1	1	1	1	7	3	1	1
Srednja škola	4	4	4	4	5	7	6	6	6	5	4	6	7	12
Uzorak po polu	5	4	4	5	6	8	7	7	7	6	11	9	8	13
Uzorak po regionu	9		9		14		14		13		20		21	

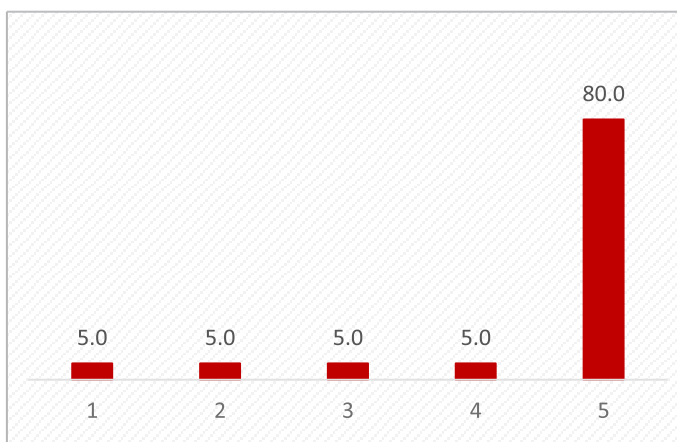
Na osnovu gore navedene tabele uzorka, od 100 učesnika, 20 je bilo uključeno u visoko obrazovanje, a 80 nije bilo uključeno u visoko obrazovanje. Podela po rodnoj osnovi je skoro podjednaka i grupe su pozvane da učestvuju u intervjuu iz sedam gore pomenutih regiona. Broj muškaraca bio je nešto veći nego žena; 52 muškaraca u poređenju sa 48 žena. Većina intervjuja obavljena je u Prizrenu, sa 21 učesnikom. Drugi region sa najviše anketiranih bila je Priština, sa 20 ispitanika. Druga mesta sa najvećim brojem intervjuja nakon Prištine bila su Gnjilane, Mitrovica, Uroševac i Đakovica. Neki od ranije potvrđenih ispitanika nisu bili u prilici da učestvuju na sastancima za sastavljanje upitnika, zbog čega su njihovi odgovori dobijeni putem telefonskih poziva. Svim ispitanicima koji su doputovali iz seoskih područja plaćeni su troškovi, kako ne bi morali da potroše svoj novac na ime putnih troškova.

3. Rezultati istraživanja

Studenti sa invaliditetom uključeni u visoko obrazovanje

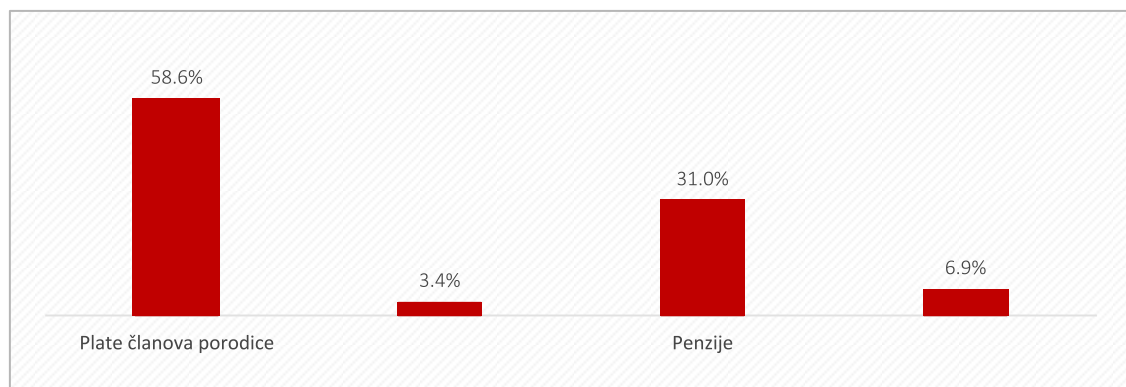
Svi studenti uključeni u visoko obrazovanje odgovorili su na pitanja slično ispitanicima koji nisu uključeni u visoko obrazovanje, iako je u upitniku načinjeno par izmena. Studenti su podelili svoje iskustvo, mišljenja i odluke u vezi sa finansijskim uslovima, troškovima življenja, troškom školovanja, prevozom, fizičkom strukturom institucija, stavovima, motivacijom i na kraju o njihovim budućim planovima.

○ Finansijski uslovi

Ispitanici su upitani da li su u stanju da priušte nastavak visokog obrazovanja u aktuelnim finansijskim uslovima. Na skali ocene od 5 nivoa, gde 1 znači "priuštljivo" a 5 "nepriuštljivo," 80% studenata je ovo pitanje ocenilo nivoom 5, što znači da mogu da priušte troškove visokog obrazovanja. Drugi odgovori ravnomerno su podeljeni između 5% ispitanika svakog nivoa.

○ Finansijski izvori

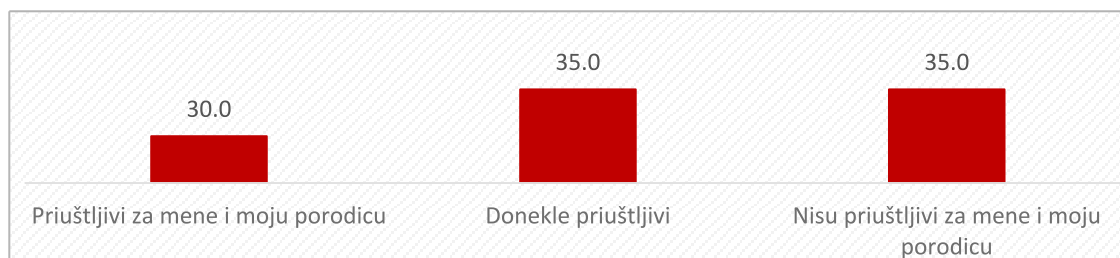

Oko 58% ispitanika istaklo je da je njihov glavni finansijski izvor njihova porodica. Drugi najveći izvor finansijskih sredstava jeste novac koji primaju u vidu penzije i drugi prihodi koje primaju od svojih rođaka.

Sem toga, studenti su upitani da li su upoznati o mogućnostima za dobijanje stipendija, 50% ispitanika istaklo je da imaju informacije u vezi sa stipendijama, 35% njih nije imalo nikakvu informaciju ni o jednoj mogućnosti. Sa druge strane, 15% ispitanika istaklo je da zna da ima mogućnosti, ali nemaju puno informacija o njima. Na postavljeno pitanje u vezi sa njihovim znanjem o opštinskim stipendijama, 70% studenata sa invaliditetom potvrdilo je da su upoznati o postojanju ovakvih vidova stipendija, iako nijedan od njih nije znao da opština svake godine daje iste. Sa druge strane, 85% njih je znalo da privatni i javni univerziteti dodeljuju stipendije studentima. Kada su upitani da li su bili informisani o različitim nevladinim organizacijama i fondacijama koje nude stipendije, polovina njih istakla je da su informisani o mogućnostima, dok je druga polovina rekla da nije.

o **Životni troškovi**

Druga pitanja u odeljku "Finansijski uslovi" obuhvataju mogućnosti studenata da pokriju druge univerzitetske troškove kao što su knjige, skripte, sveske itd. Na osnovu odgovora ispitanika, 45% ispitanika odgovorilo je da su ovi troškovi prihvatljivi, 30% je reklo da su donekle prihvatljivi i na kraju je 25% učenika sa invaliditetom reklo da troškovi univerziteta nisu uopšte prihvatljivi. Studenti sa invaliditetom upitani su takođe koliko su prihvatljivi troškovi smeštaja, hrane i drugi troškovi. Grafikon u nastavku kaže da 55% studenata smatra da su životni troškovi prihvatljivi, 25% njih smatrali su da su troškovi donekle prihvatljivi a 20% učenika ocenilo je da životni troškovi nisu uopšte prihvatljivi.

○ **Infrastruktura**

Kada su studenti sa invaliditetom upitani da li su posetili neki univerzitet pre nego što su se upisali na visokoškolsku ustanovu, 55% ispitanika odgovorilo je odrično. Sa druge strane, 45% studenata reklo je da su posetili univerzitet pre početka visokog obrazovanja.

○ **Transport**

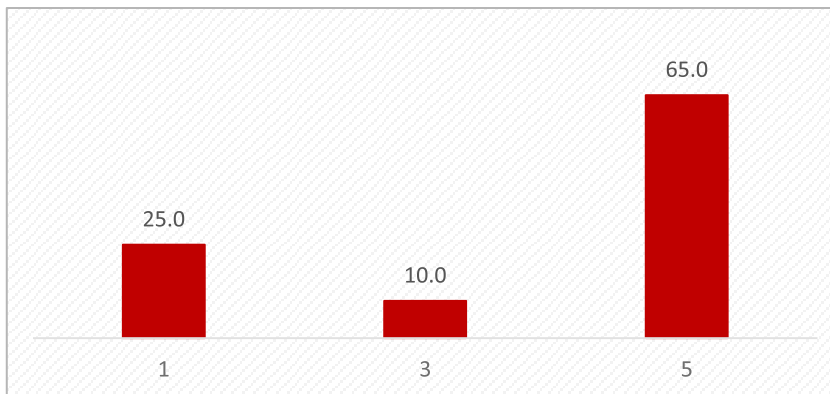
Jedan od najvažnijih faktora koji utiče na odluku o produžetku visokog obrazovanja jeste pitanje prevoza. Studenti su izneli svoju zabrinutost u vezi sa mogućnostima prevoza, iako su uspevali da odu na univerzitet uprkos svemu. Više od polovine studenata reklo je da im njihove porodice ne mogu obezbediti prevoz do univerziteta te da zbog toga moraju da koriste javni prevoz.

Na pitanje “Da li postoji javni prevoz od vašeg mesta prebivališta do univerziteta” 65% studenata reklo je da imaju autobus do univerziteta, dok je njih 35 % izjavilo da nemaju javni prevoz.

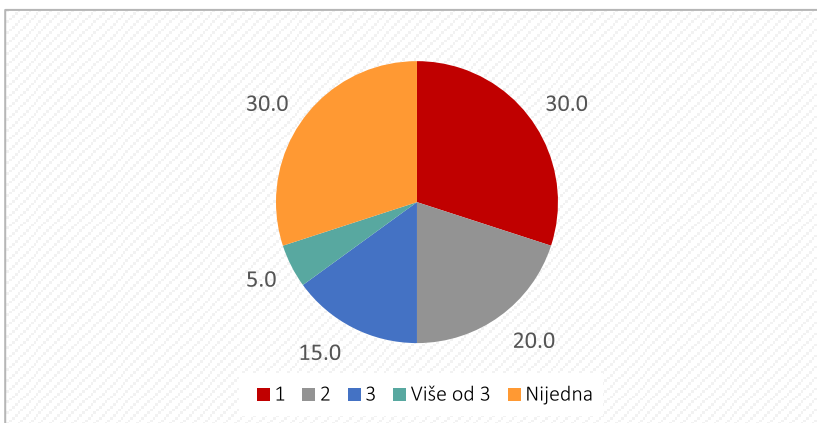
Većina studenata izjavila je da javni prevoz ispunjava njihove potrebe. Nezavisno od toga treba istaći da skoro nijedan intervjuisani student ne koristi invalidska kolica. Zabeleženo je da su ovi studenti uglavnom koristili druga pomagala kao što su: ortopedске cipele, štake i proteza.

Na pitanje da li je prevoz uticao na nastavak školovanja (gde 1 znači Uticao je malo i 5 Uticao je puno), iz grafikona koji sledi u nastavku vidimo da je 65% studenata izjavilo da je pristup javnom prevozu bio jedan od faktora koji je uticao da nastave sa svojim školovanjem. Sa druge strane, 25% intervjuisanih studenata izjavilo je da javni prevoz nije bio odlučujući faktor da nastave sa školovanjem. Sa druge strane, 10% istih smatra da je prevoz imao prosečan uticaj na nastavljanje školovanja

○ Transport

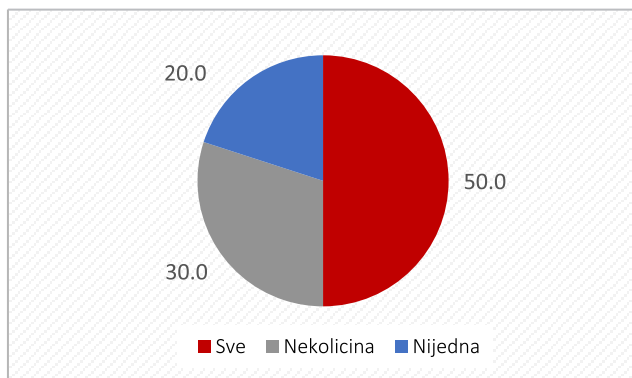

○ Autobuske linije

Na pitanje da li je javni prevoz bio prepreka za nastavljanje visokog obrazovanja, 80% ispitanika odgovorilo je negativno. Kao što je predstavljeno u grafikonu koji sledi u nastavku, većina studenata ide na fakultet, korišćenjem jedne ili dve autobuske linije. Oko 30% njih ne koriste javni prevoz uopšte, dok 30% ostalih menja po 3 autobuske linije da dođu do fakulteta.

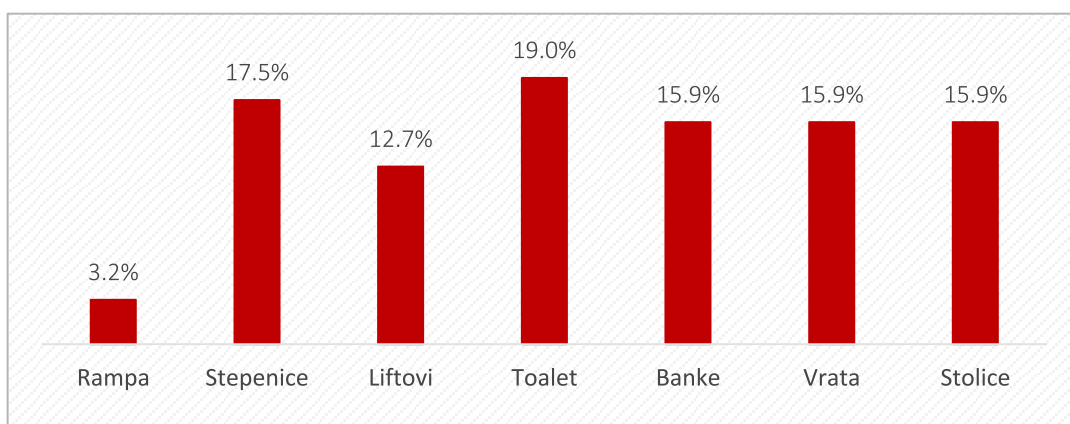
- **Fizičke prevozne strukture**

- **Ispunjavanje uslova univerziteta**

Na pitanje da li je za vas prepreka pristup obrazovnim/univerzitetskim objektima, 75% LI koji su nastavili visoko obrazovanje istakli su da ne postoji nikakva prepreka koja je za njih problematična. Grupa od 15% istakla je da pristup ustanovama donekle predstavlja problem za njih, dok je samo 5% istaklo da ga vide kao veliki problem za njihovo akademsko iskustvo. Treba istaći da većina ispitanika iz reda LI koji su nastavili svoje obrazovanje ne koristi invalidska kolica.

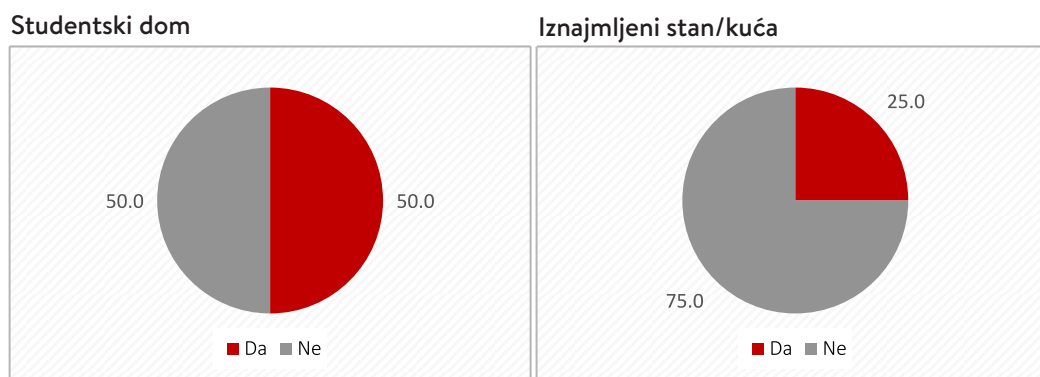
- **Glavne fizičke poteškoće**

Studenti uključeni u visoko obrazovanje objasnili su da je jedan od glavnih izazova tokom njihovog školovanja nemogućnost institucija da obezbede fizičku strukturu. Najveća zabrinutost anketiranih (19%) bio je nedostatak toaleta u akademskim ustanovama. Većina ovih ispitanika koji su izneli ovu zabrinutost bili su mladi koji koriste pomagala, koji nemaju mogućnost pristupa običnim toaletima. Sa druge

strane, druga zabrinutost nakon nedostatka toaleta bila je nemogućnost mladih da odu u učionicu stepeništem (17.5%). Sa druge strane, zabrinutosti drugog dela bile su povezane sa nedostatkom stolica, stolova i vrata prikladnih za pohađanje nastave.

○ Smeštaj

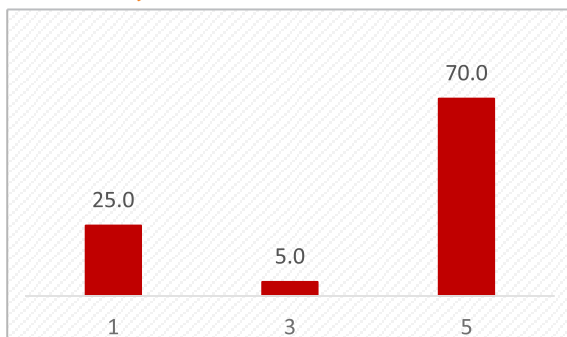

Ispitanici koji su nastavili sa visokim obrazovanjem upitani su u vezi sa njihovim izborima u vezi sa smeštajem. Dok 50% nije videlo studentski dom kao način za smeštaj, druga polovina iznela je da bi živeli u studentskom domu. Kada su studenti upitani da li vide iznajmljene stanove ili kuće kao način smeštaja, 75% njih negiralo je mogućnost iznajmljivanja, dok je druga četvrtina podržavala mogućnost življenja u iznajmljenom stanu ili kući. Većina ispitanika koji su imali negativan odgovor, objasnili su da je problem iznajmljivanja smeštaja sačinjen od nemogućnosti samostalnog života i finansijskih uslova.

○ Stavovi

Na odnose između studenata i fakultetskog osoblja u velikoj meri može uticati priroda invaliditeta studenata. Kako bi ispitanicima bilo lakše da objasne svoja iskustva sa osobljem i studentima, ispitanici su odgovorili na skali od 5 nivoa, gde je 1 jednako sa "neprikladno" a 5 je jednako sa "vrlo prikladno." Oko 75% studenata sa invaliditetom bilo je vrlo zadovoljno (5) njihovim odnosima sa osobljem fakulteta. Sledeći najviše dat odgovor (10% ispitanika) bila "prikladan" kojom su ocenile ovaj odnos.

○ Motivacija

Na pitanja oko motivacije, studenti treba da iskoriste skalu od 5 bodova, gde 1 znači "nisam snažno samo-motivisan" a 5 je jednako sa "snažno sam motivisan", kada je reč o onima koji odlučuju. Najveći procenat ispitanika, njih 70%, istaklo je da su snažno samo-motivisani. Drugi najčešće odabran nivo je 1, što znači da 25% ispitanika nisu bili samo-motivisani da nastave sa visokim obrazovanjem.

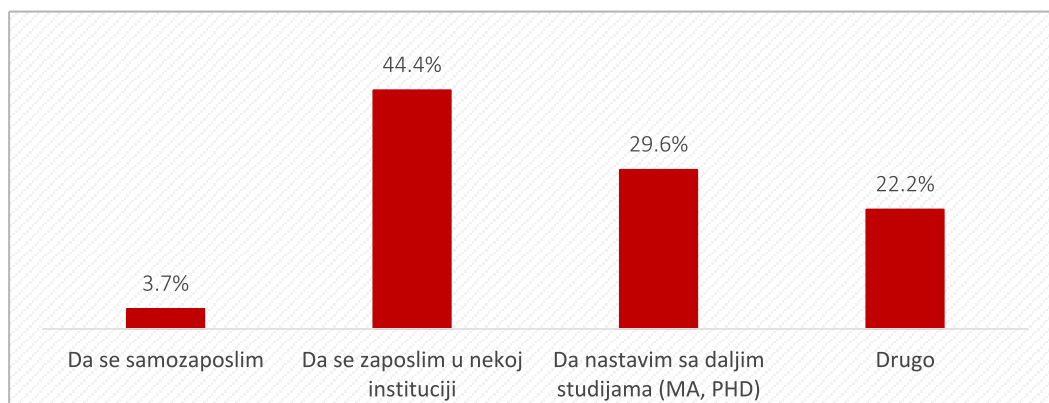
○ Porodica

Nalazi studije ukazuju da je motivacija od strane porodice veoma značajna kako bi studenti sa invaliditetom nastavili sa visokim obrazovanjem. Većina (75%) ispitanika istakla je da mentalitet, izbori kao i odluke članova njihove porodice, imaju veliki uticaj na njih. Sa druge strane, 25% mladih stavilo je ocenu 1 kod uticaja porodice, što znači da porodicu ne vide kao veliki izvor motivacije.

○ Društvo

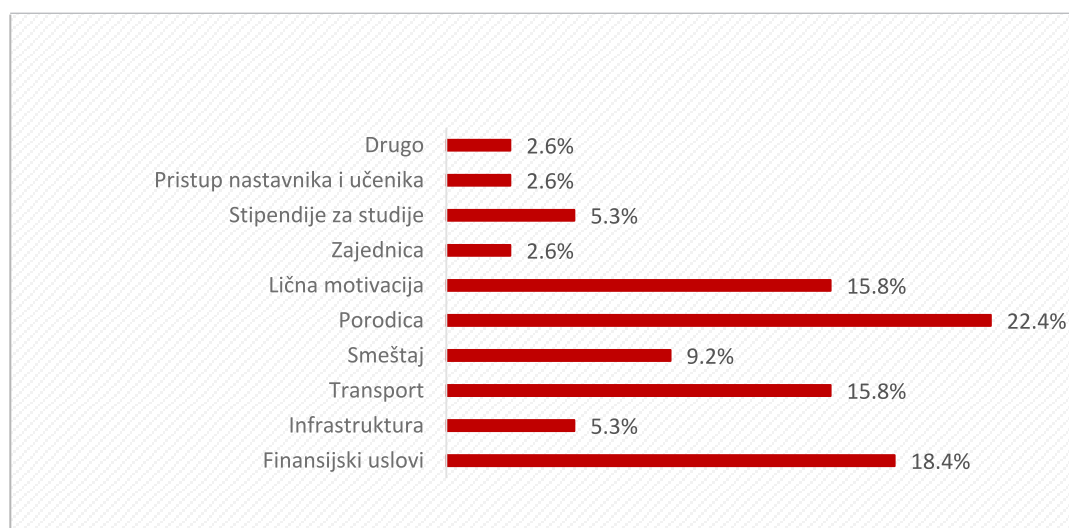
Mladi sa invaliditetom upitani su i da li na njih utiče ponašanje rođaka i društva, odgovarajući na skali od 1 do 5, ili od "nimalo" do "veoma puno". Više od 50% reklo je da njihovo ponašanje na njih ne utiče. Sa druge strane, 45% ispitanika istaklo je da ponašanje njihovih rođaka i društva ima veliki uticaj na njih. Podaci dobijeni iz odgovora ukazuju da je uticaj porodice, društva ili rođaka skoro isti po važnosti.

○ Budući planovi

Mladi sa invaliditetom koji su uključeni u visoko obrazovanje, planirali su da ubuduće budu zaposleni u nekoj instituciji, da otvore svoju firmu ili da nastave sa visokim obrazovanjem ili sa drugim planovima. Većina njih, kojih je ukupno 44.4% istaklo je da bi voleli da se zaposle u nekoj instituciji, dok je 29.6% istaklo da bi preferirali da nastave sa visokim obrazovanjem. Manji broj ispitanika izneo je svoju zainteresovanost za "samo-zapošljavanje".

○ Opšte ocene

Ispitanici su ocenili svaki od elemenata koji čini deo svakodnevnice u sklopu visokog obrazovanja. Ovi elementi obuhvataju finansijska sredstva, infrastrukturu, transport, smeštaj, porodicu, ličnu motivisanost, zajednicu, stipendije, nastavnike, stavove društva itd. Na osnovu gore navedenih nalaza, odgovori ukazuju da su ovi mladi najviše

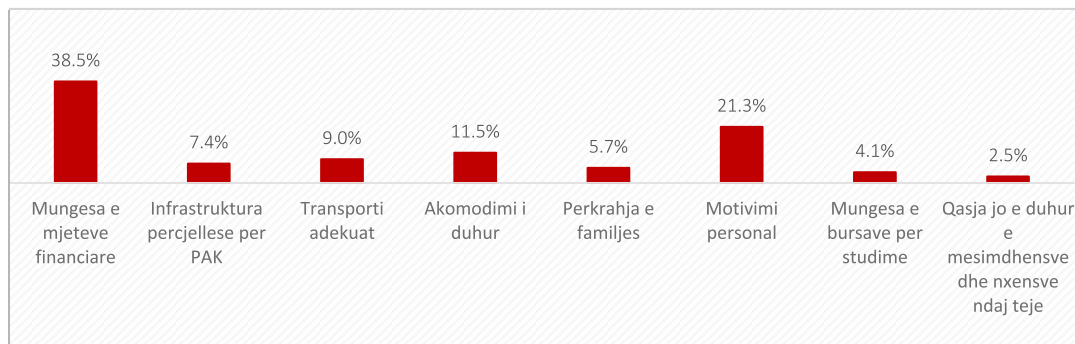
zadovoljni usled podrške porodice (22.4%). Drugo, 18.4% je istaklo da su na njih uticali finansijski uslovi a 15.8% njih bilo je podstaknuto ličnom motivacijom i prevoznim mogućnostima.

Lica sa invaliditetom koja nisu uključena u visoko obrazovanje

Svi studenti uključeni u visoko obrazovanje odgovorili su na pitanja slična onim koja su postavljena ispitanicima koji nisu uključeni u visoko obrazovanje. Sve ovo učinjeno je sa ciljem da se izvrše uporedbe između ove dve kategorije.

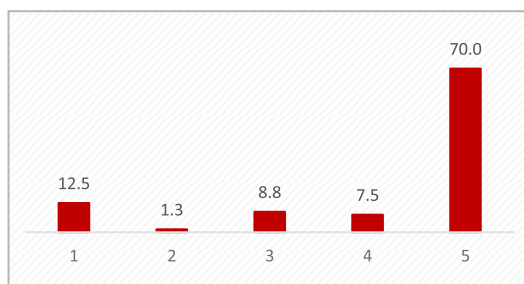
○ Prepreke

Lica sa invaliditetom koja ne pohađaju visoko obrazovanje upitana su o glavnim poteškoćama koje su ih sprečile da nastave sa visokim obrazovanjem. Prema rezultatima predstavljenim u grafikonu u nastavku može se zaključiti da je glavna prepreka nenastavljanja visokog obrazovanja nedostatak finansijskih sredstava (38.5%) za kojim sledi nepostojanje lične motivacije (21.3%). Za više pojedinosti o preprekama, pogledajte grafikon koji sledi u nastavku:

○ Finansijski uslovi

Na finansijska pitanja, ispitanici su odgovorili stepenom ocene od 5 nivoa, gde je 1 jednako sa "priuštljivim" uslovima a 5 je jednako sa "nepriuštljivim." Pitanja su klasifikovala značaj finansijskih uslova u visokom obrazovanju.

- **Značaj finansijskih uslova**

Oko 70% ispitanika složilo se sa konstatacijom da je jedan od glavnih faktora koji je uticao na odlučivanje o nenastavljanju visokog obrazovanja prepreka finansijskih uslova.

- **Finansijski izvori**

Oko 48.7% ispitanika iznelo je da njihov glavni finansijski izvor jesu isplate koje dobijaju od članova svoje porodice. Drugi najveći izvor finansijskih sredstava jeste novac koji dobijaju u vidu penzije, sa time da druge prihode dobijaju od svojih rođaka.

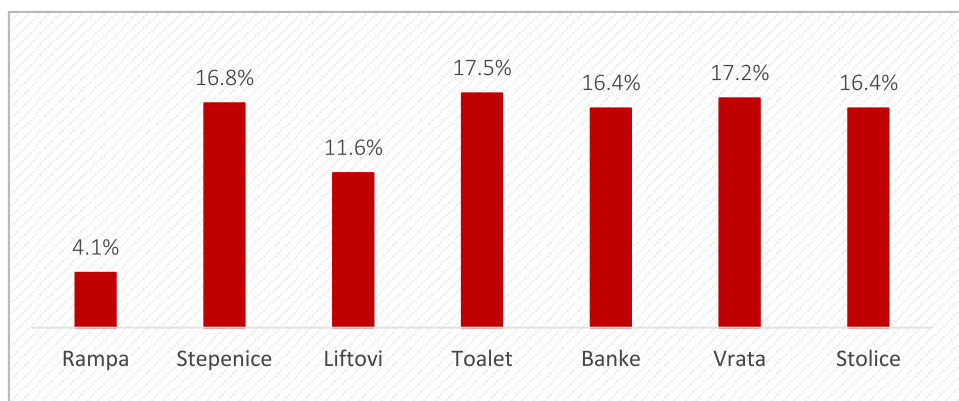
- **Životni troškovi**

Druga pitanja u delu "Finansijski uslovi" obuhvataju mogućnost ispitanika da pokriju druge troškove univerziteta kao što su knjige, skripte, sveske itd. Na osnovu odgovora ispitanika, 27.5% odgovorilo je da su njihovi troškovi bili priuštljivi dok je 72.5% ispitanika sa invaliditetom reklo da ovi univerzitetski troškovi nisu uopšte priuštljivi. Učenici sa invaliditetom su upitani takođe da li mogu da priušte troškove smeštaja, hrane i druge troškove. Istraživanja pokazuju da 26.3% učenika smatra da su životni troškovi priuštljivi, dok je 73.8% učenika ocenilo da životni troškovi nisu uopšte priuštljivi.

- **Infrastruktura**

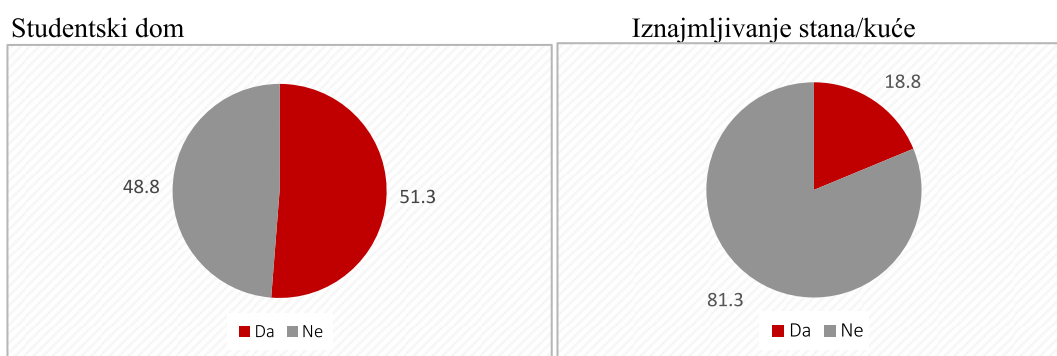
Kada su ispitanici sa invaliditetom upitani koliko je važna prateća infrastruktura na univerzitetima, 65% ispitanika smatralo je za veoma važnu prepreku nenastavljanje školovanja. Sa druge strane, 17.5% ispitanika ne vide infrastrukturu kao veoma važnu prepreku.

- **Ispunjavanje infrastrukturnih uslova LI na univerzitetu**

Ispitanici koji nisu uključeni u visoko obrazovanje objasnili su da je jedan od glavnih izazova koji je uticao da ne nastave visoko obrazovanje nemogućnost institucija da obezbede fizičku infrastrukturu. Većina univerziteta trebaju određene posebne strukture kako bi olakšali njihovo iskustvo na univerzitetu. Najveća zabrinutost ispitanika koji nisu uključeni u visoko obrazovanje bilo je nepostojanje toaleta u akademskim ustanovama. Većina ovih ispitanika koristili su pomagala kao što su invalidska kolica, štake itd, koji im onemogućuju pristup običnim toaletima. Sa druge strane, druga zabrinutost nakon nedostatka toaleta bila je nemogućnost mladih da odu u razred putem stepeništa. Oko 16.8% istaklo je da ne mogu da se penju uz stepenište ili imaju poteškoće da prođu. Treća zabrinutost koju su ispitanici izneli bio je nedostatak prikladnih stolica za pohađanje nastave.

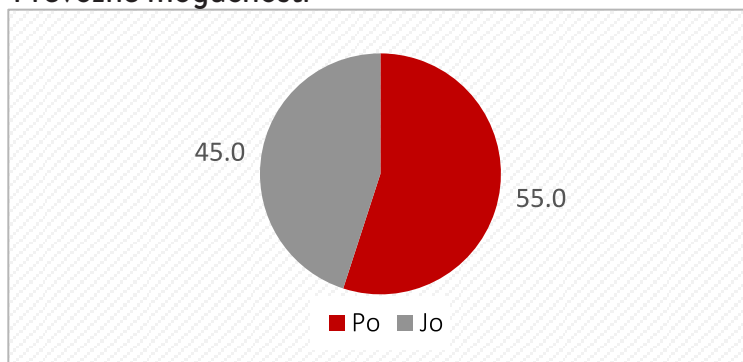
○ Smeštaj

Ispitanici koji nisu uključeni u visoko obrazovanje upitani su u vezi sa njihovim rešenjima za smeštaj. 51.3% ispitanika vidi smeštaj u studentskom domu kao jednu od mogućnosti da nastave sa školovanjem a preostala grupa ne vidi smeštaj u studentskom domu kao mogućnost. Kada su studenti upitani da li vide iznajmljivanje stanova ili kuća kao način za smeštaj, 75% njih negiralo je mogućnost iznajmljivanja smeštaja. Sa druge strane, druga četvrtina potvrdila je mogućnost da žive u iznajmljenom stanu ili kući. Većina ispitanika sa negativnim odgovorom, objasnila je da je problem smeštaja zapravo podstaknut nemogućnošću samostalnog života i finansijskim uslovima.

- **Transport**

Prevozne mogućnosti

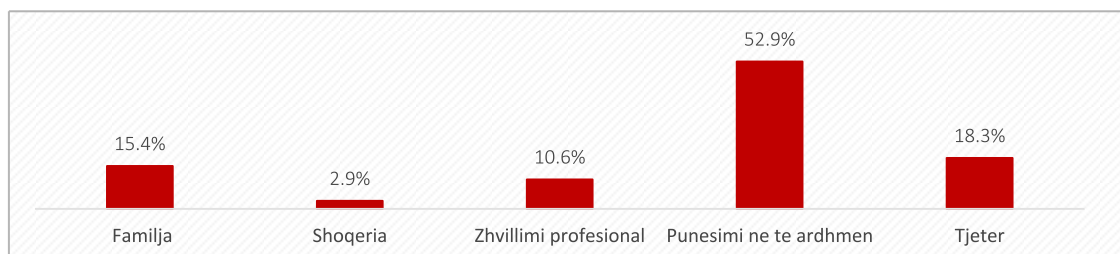
Još jedan značajan faktor koji utiče na odluku mladih da nastave sa visokim obrazovanjem jeste pitanje prevoza. Većina mladih koji žive u selima izneli su svoju zabrinutost u vezi sa prevoznim mogućnostima. Nezavisno od toga, i mladi koji žive u gradu u većini slučajeva treba da putuju u Prištinu kako bi redovno pohađali nastavu. Oko 55% ispitanika iznelo je da su imali transportnih problema i da njihova porodica ne može da im obezbedi prevozne mogućnosti.

- **Stavovi**

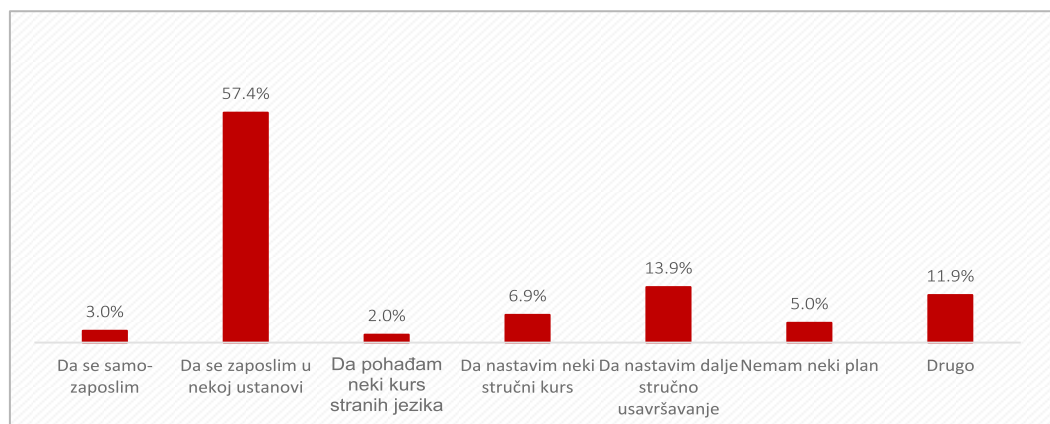
Pretpostavlja se da odnosi između lica sa invaliditetom (koji nisu nastavili sa studijama) i osoblja škole mogu podlagati uticaju prirode invaliditeta ovih lica. Upitani kako ocenjuju ponašanje osoblja i društva tokom školovanja, oko 54% lica sa invaliditetom (koja nisu nastavila sa studijama) izjavilo je da je ponašanje školskog osoblja bilo dobro. Mladi sa invaliditetom upitani su i da li podlažu mišljenjima rođaka i društva tokom odlučivanja. Više od 40% istaklo je da ne podlažu mišljenjima rođaka i društva tokom odlučivanja.

○ Motivacija

Iako lica sa invaliditetom nisu mogla da nastave sa visokim obrazovanjem, na pitanje “Da li ste želeli da nastavite sa visokim obrazovanjem”, većina njih (77.5%) izjavila je da imaju veliku ili ogromnu želju da nastave sa visokim obrazovanjem. U nastavku, oni su odgovorili da imaju veliku ili ogromnu želju da nastave sa visokim obrazovanjem, i upitani su “Koji su glavni faktori koji u vama podstiču želju za visokim obrazovanjem”. Rezultati ukazuju da je mogućnost zapošljavanja ubuduće jedan od glavnih faktora koji podstiče želju da se nastavi obrazovanje. Za više pojedinosti, vidi grafikon koji sledi u nastavku:

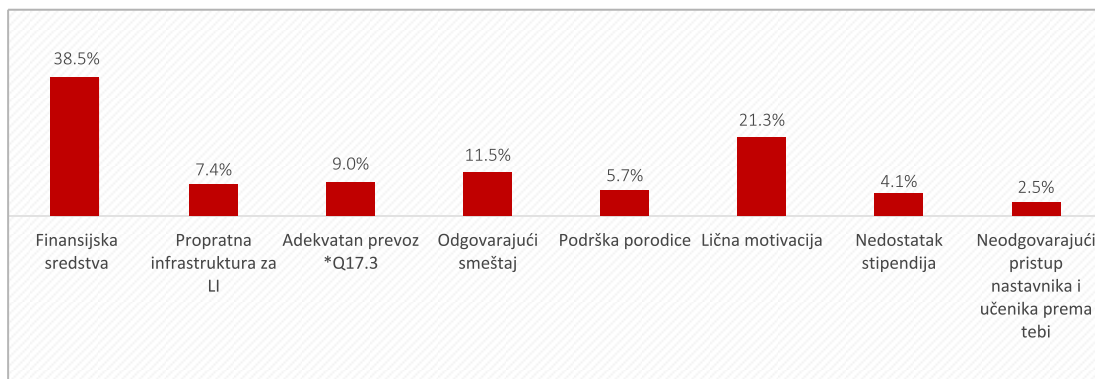

○ Budući planovi

Mladi sa invaliditetom koji nisu uključeni u visoko obrazovanje, upitani su da li su nameravali da se zaposle ubuduće u nekoj instituciji, da otvore svoje firme, da nastave sa visokim obrazovanjem ili sa drugim planovima. Većina njih, koji dostižu ukupan broj od 57.4% označila je opciju da bi želeli da se zaposle u jednoj instituciji, dok je 13.9% reklo da preferiraju da nastave sa visokim obrazovanjem. Mali broj ispitanika odgovorio je u vezi sa njihovom zainteresovanošću da počnu neki kurs stranih jezika.

○ Opšte ocene

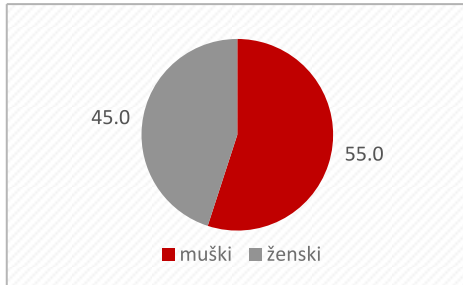
Ispitanici su ocenili svaki od elemenata koji čine sastavni deo visokog obrazovanja. Ovi elementi obuhvataju finansijska sredstva, infrastrukturu, transport, smeštaj, porodicu, ličnu motivaciju, zajednicu, stipendije, nastavnike i stavove prijatelja. Na osnovu gore navedenih nalaza, glavni odgovori koji prema rečima ovih mladih, utiču najviše na njih jesu finansijska sredstva (38.5%). Drugo, 21.4% bilo je pod uticajem lične motivacije a 11.5% pod uticajem uslova smeštaja.

4. Uporedba između dve grupe

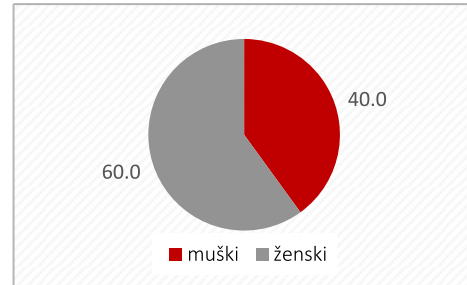
○ Demografske karakteristike

Nisu uključeni u visoko obrazovanje

Pol

Uključeni u visoko obrazovanje

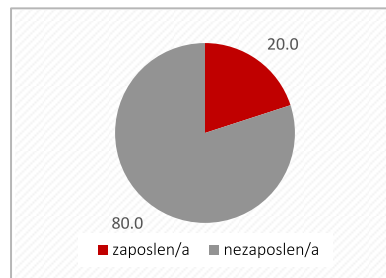
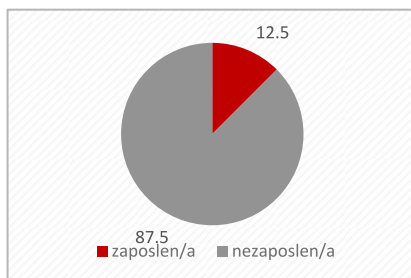

Na osnovu gore navedenog grafikona, većina ispitanika koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem bili su muškarci (55%). Sa druge strane, većina ispitanika koji nisu pohađali visoko obrazovanje bile su žene (40%). Nalazi ukazuju da postoji veća verovatnoća da upravo žene nastave sa visokim obrazovanjem u poređenju sa muškarcima.

○ Porodični status

Studija ukazuje da je većina u obe grupe odgovorila skoro isto. Oko 75% ispitanika u visokom obrazovanju i 90% ispitanika koji nisu uključeni u visoko obrazovanje, nisu u braku.

○ Radni status

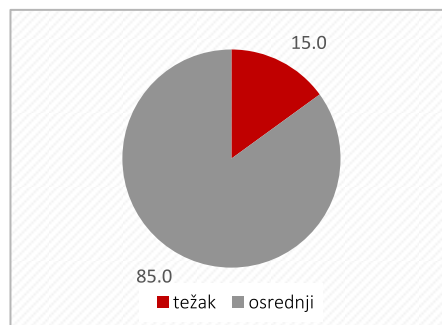
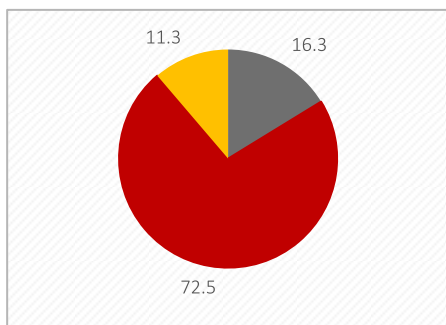

Oko 80% mladih ispitanika u obe grupe bilo je nezaposleno. Oko 87.5% ljudi koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem bilo je nezaposleno, dok je 80% lica u visokom obrazovanju takođe bilo nezaposleno. Samo mala grupa ljudi (12.5% i 20%) bila je zaposlena.

○ Pomoćna penzija lica sa invaliditetom.

Studija ukazuje da većina u ove dve grupe prima pomoćnu penziju. Oko 70% istih u visokom obrazovanju a 63% njih koji nisu uključeni u visoko obrazovanje prima finansijsku pomoć u vidu penzije.

- **Porodični ekonomski status**

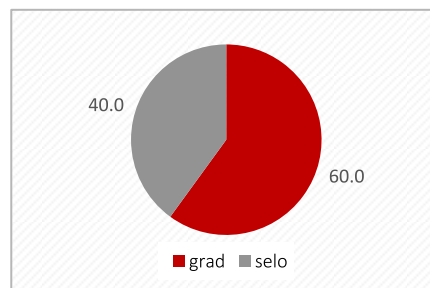
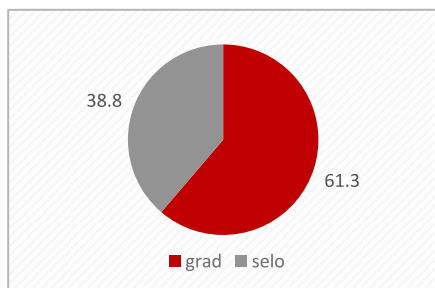

Obe grupe koje obuhvataju i one koji su nastavili sa visokim obrazovanjem i one koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem kažu da dolaze iz porodica sa prosečnim prihodima. Podaci odgovaraju na nivou od 72.5% sa grupom onih koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem i 85% onih koji su završili visoko obrazovanje.

- **Članovi porodice koji su u ovom trenutku uključeni u visoko obrazovanje**

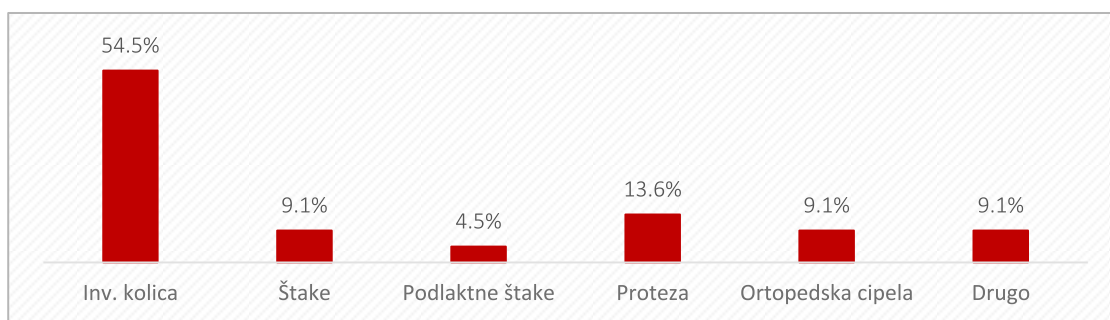
Studija ukazuje da većina onih koji pohađaju visoko obrazovanje imaju braću ili sestre koji studiraju, dok je niži procenat (43.8%) onih koji nisu uključeni u visoko obrazovanje a koji su istakli da imaju sestre ili braću koji studiraju.

- **Mesto prebivališta**

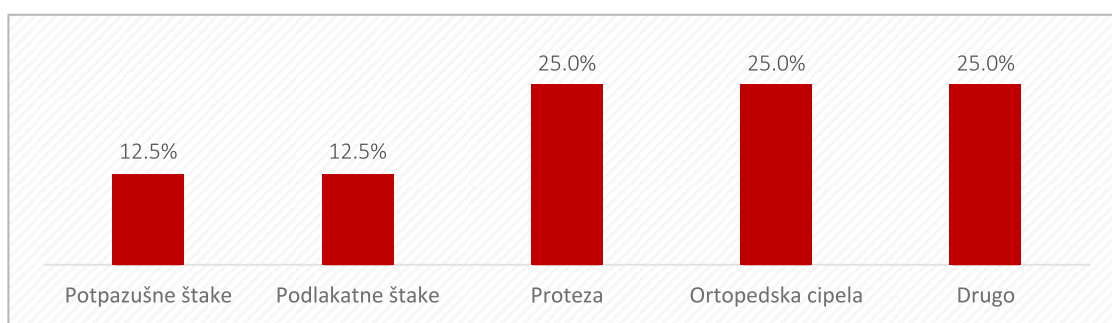

Većina ispitanika iz obe grupe živi u gradu. Na osnovu podataka, 61.3% mladih koji nisu pohađali visoko obrazovanje i 60% ljudi koji su završili visoko obrazovanje.

○ Upotreba ortopedskih pomagala

Većina ispitanika, oko 54.5% onih koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem, korisnici su invalidskih kolica. Ostala lica sa invaliditetom koriste proteze (13.6%), dok (9.1%) lica sa invaliditetom koristi ortopedске cipele i štake.

Ukoliko izvršimo uporedbu sa grafikonom a) koji opisuje pomagala ispitanika bez visokog obrazovanja, grafikon b) navodi ortopedска pomagala koja koriste oni koji su završili visoko obrazovanje, a što su ortopedске cipele i proteze (po 25% svaka). Druga pomagala koja su korišćena obuhvataju štake i podlaktne štake. Sa druge strane, nalazi ukazuju da nijedan od ispitanika koji su nastavili sa visokim obrazovanjem, nisu korisnici invalidskih kolica.

Uporedba zasnovana na drugim aspektima

○ Finansijski uslovi

Kada su učenici sa invaliditetom upitani da li mogu da priušte finansijski da nastave visoko obrazovanje uz samostalno finansiranje, odgovorili su da mogu, međutim da zavise od načina njihovog prevoza. Sa druge strane, 70% ispitanika koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem odgovorilo je da je glavni razlog što nisu nastavili sa njihovim školovanjem finansijska sredstva. Ovo podrazumeva da su finansijska sredstva glavna prepreka za nastavak obrazovanja

○ **Transport**

Kada uporedimo mišljenja obe grupe koje imaju problema sa prevozom, većina se slaže da prevoz nije prepreka kada odlučuju da nastave sa visokim obrazovanjem. Svi ovi studenti ne koriste invalidska kolica za kretanje. Oko 65% učenika koji su nastavili sa visokim obrazovanjem odgovorilo je da prevoz ispunjava njihove potrebe. Nezavisno od toga, treba istaći da ovi ispitanici nisu korisnici invalidskih kolica. 35% ispitanika (koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem), odgovorilo je da prevoz ne predstavlja glavnu prepreku za nastavak obrazovanja.

○ **Fizička struktura institucija**

Od obe grupe, ispitanici koji su nastavili sa visokim obrazovanjem i oni koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem složili su se da je njihov najveći fizički problem u akademskim ustanovama, odsustvo adekvatnih toaleta, stepeništa i vrata. Ova poteškoća ih ograničava da pohađaju iste aktivnosti i programe kao i njihove kolege bez invaliditeta.

○ **Motivacija**

Većina učenika (75%) dala je odgovor da se nalaze pod snažnim uticajem članova njihove porodice, u smislu kulture, odluka i izbora, na šta su odgovorili manje-više isto. Takođe, većina onih koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem, istaklo je da su i oni pod snažnim uticajem članova svoje porodice. Takođe, 41.3% odgovorilo je da ih njihove porodice podstiču da nastave sa fakultetom. Podaci iz studije pokazuju da su ispitanici veoma motivisani i pod uticajem ostalih članova njihove porodice, međutim oni nisu i pod velikim uticajem svojih rođaka i prijatelja u odlukama koje donose.

○ **Opšta procena**

Rezultati pokazuju da su učenici koji su nastavili sa visokim obrazovanjem, motivisani od strane članova svoje porodice da odu na fakultet zbog čega su posledično finansijska sredstva donekle u stanju da im pokriju sve troškove. Sa druge strane, druga grupa priznala je da su nedostatak finansijskih sredstava i lične motivacije negativno uticali na njihovu odluku da nastave sa visokim obrazovanjem. Studija ukazuje da dok se obe grupe nalaze pod uticajem njihovih porodica, učenici koji su nastavili sa visokim obrazovanjem mnogo su samo-motivisani i optimističniji da pokriju sve troškove.

○ **Budući planovi**

Dok je 44.4% učenika priznalo da žele da se zaposle u nekoj instituciji, 57.4% ispitanika koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem odgovorili su da imaju iste planove ubuduće. Sa druge strane, manji broj iz dve grupe ima za cilj da imaju svoja preduzeća ili da započnu neki stručni program.

5. Zaključak

Ovo istraživanje osmišljeno je sa ciljem da razmotri obrazovna iskustva mladih sa fizičkim invaliditetom i posebno iskustva kroz koja prolaze po završetku srednje škole. Takođe, cilj je istraživanja da identifikuje faktore koji utiču na njihovu odluku da li da nastave sa visokim obrazovanjem ili ne. Nakon toga slede glavni nalazi koji dovode do određenih preporuka koje se zasnivaju na informacijama koje su ispitanici dali.

Nalazi su zasnovani na intervjuima sa 100 lica sa invaliditetom, konkretno mladih u rasponu od 18 do 28 godina. Od 100 ispitanika, 80 lica nisu bila uključena u visoko obrazovanje, dok je 20 lica uključeno u visoko obrazovanje. Ispitanici su ispunili ciljne uslove u vezi sa starosnim dobom, invaliditetom i iskustvom ili njegovim odsustvom u obrazovnim ustanovama. Ispitanici su imali različite vidove fizičkog invaliditeta, uključujući različite nivoe poteškoća sa određenim aktivnostima, kao što su poteškoće u pokretanju ruku, nogu itd.

Istraživanje uključuje nešto veći broj lica muškog u odnosu na broj lica ženskog pola. Od svih ispitanika, (52) bili su muškarci u poređenju sa (48) žena. U istraživanje su uključeni mladi iz grada i različitih seoskih područja širom Kosova zbog čega iskustva ove grupe oslikavaju pitanja sa kojima se mladi suočavaju u oba geografska područja. Ispitanici su odgovorili na pitanja o demografskim podacima koji su prikupljeni za potrebe izveštavanja; bez obzira na isto zagwarantovana im je poverljivost pruženih odgovora. Ispitanici su odgovorili na upitnik u trajanju od 20 minuta. Na osnovu intervjua, ispitanici sa invaliditetom koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem, zaostali su za suprotnom grupom, kada govorimo o njihovoj pripremi za univerzitet. Sa druge strane, učenici sa invaliditetom koji su nastavili sa visokim obrazovanjem bili su emotivno i akademski spremniji da nastave sa visokim obrazovanjem, ispitanici koji nisu nastavili sa ovim obrazovanjem, imali su manji broj mogućnosti da se kvalifikuju za upis na univerzitet, konkretno da pohađaju kurseve univerzitetskog nivoa. Neki od glavnih nalaza ove studije, u kojima se vrši uporedba odlučivanja i izbora obe grupe: one koja je uključena u visoko obrazovanje i onih koji nisu, ukazuje da je većina ispitanika pod uticajem sledećih faktora:

- *Finansijski uslovi* – Na osnovu istraživanja, obe grupe su zabrinute njihovim finansijskim prilikama i ovaj problem vide kao najvažniju prepreku za nastavlanje daljeg obrazovanja.
- *Transport* – Najveći broj ispitanika iz obe grupe složio se da prevoz nije bio glavna prepreka za nastavak visokog obrazovanja, iako se na svakodnevnoj osnovi bore sa mogućnostima javnog prevoza.
- *Fizička struktura institucija* – Nedostatak odgovarajuće fizičke strukture u našim institucijama izazov je za sve ispitanike sa invaliditetom. Nedostatak struktura koje su obe grupe ocenile kao najizazovnije slede: toalet, stepenište i vrata. Ono što se najviše odrazilo na ovu fazu istraživanja jeste činjenica da su obe grupe imale isti stav u vezi sa značajem svih fizičkih barijera.
- *Motivacija* – Učenici sa invaliditetom koji su ili nisu uključeni u visoko obrazovanje, izneli su veoma veliku važnost porodice u njihovom odlučivanju, iako su učenici koji su nastavili sa fakultetom imali nešto veću tendenciju samomotivacije.
- *Budući planovi* – Obe grupe pokazale su veću zainteresovanost da se zaposle u institucijama, a sa druge strane, manji procenat ispitanika izneo je svoju zainteresovanost za samo-zapošljavanje ili da počnu da pohađaju neki stručni program.

U zaključku, mladi sa invaliditetom prolaze kroz izazove i suočavaju se sa poteškoćama prilikom donošenja odluke u vezi sa nastavlanjem visokog obrazovanja. Dok manji broj istih nastavlja sa visokim obrazovanjem drugi su ostavljeni po strani i dobijaju finansijsku podršku svoje porodice, ili imaju malu podršku koju dobijaju penzijom. Prepreke kao što su finansijska pitanja, odsustvo transporta, nepostojanje fizičke infrastrukture u institucijama, pitanja smeštaja i nedostatak samo-motivacije – veoma su izražene u obe grupe, iako su ispitanici koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem manje pogođeni ovim pitanjima. Na osnovu istraživanja o preprekama, treba preduzeti mere i stvoriti mehanizme da se učenici sa invaliditetom poboljšaju i podstaknu, da nastave sa visokim obrazovanjem. Neke od preporuka koje se mogu uzeti u obzir predstavljene su u delu koji sledi u nastavku.

6. Preporuke

Preporučeni koraci koje treba preduzeti kako bi se podržalo visoko obrazovanje učenika sa invaliditetom

Preporuka 1: Izrada politika pružanja finansijske pomoći zarad umanjivanja izazova kroz koje prolaze diplomirani studenti

Preporučujemo izradu politika, praksi i izvora koji imaju za cilj da uklone finansijske prepreke za nastavljanje visokog obrazovanja. Na osnovu istraživanja, jedno od najvažnijih pitanja sa kojim su se suočili ispitanici, bilo je nepostojanje finansijske stabilnosti. Većina ispitanika koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem odgovorili su da je najveća prepreka u nenastavljanju obrazovanja: finansijska nemogućnost podržavanja školovanja, odsustvo školskih sredstava i opšti životni troškovi.

Preporuka 2: Poboljšanje fizičkog pristupa školskim sredstvima i objektima

Preporučujemo da obrazovne ustanove poboljšaju i prilagode fizičku infrastrukturu, kako bi se učenicima sa invaliditetom omogućio lakši ulaz u sale, razrede, toalete itd. Na osnovu odgovora ispitanika, nijedan od ispitanika koji koristi invalidska kolica nije nastavio sa visokim obrazovanjem. Ispitanici su bili zabrinuti zbog nemogućnosti pristupa ulazu školskih objekata, toaletima, stolovima, liftovima i vratima.

Preporuka 3: Poboljšanje ravnopravnog pristupa studentskom domu

Preporučujemo da se poboljša i uredi pristup sobama za smeštaj/studentskom domu, kako bi se studentima sa invaliditetom omogućili prikladni uslovi stanovanja. Skoro polovina ispitanika ne vide studentski dom kao rešenje imajući u vidu nedostatak prikladne fizičke infrastrukture za pristup studenata sa invaliditetom.

Preporuka 4: Poboljšanje pristupa informacijama, podršci i pravima

Preporučujemo da studenti sa invaliditetom dobiju informacije u vezi sa finansijskom podrškom, daljom podrškom koja im se pruža i da im se pronađu različite mogućnosti. Sem toga, tokom intervjua, većina ispitanika koji nisu nastavili sa visokim obrazovanjem, iznelo je svoju zabrinutost u vezi sa školskim troškovima, kao što su: knjige, skripte itd.

Preporuka 5: Obezbediti lak prevoz koji je pristupačan

Obezbediti ekonomične prevozne usluge za učenike sa invaliditetom i takođe podstaći nezavisne programe putovanja. Sem toga, prevozna sredstva treba da budu pristupačna učenicima sa invaliditetom koji koriste invalidska kolica i druga ortopedska pomagala.

Preporuka 6: Pristup i jednaka mogućnost učešća u programima, aktivnostima i školskim uslugama

Pružanje jednakih mogućnosti kvalifikovanim podnosiocima zahteva sa invaliditetom da ostvare prava na koristi i povlastice programa, aktivnosti i drugih školskih usluga. Većina mladih koji su uključeni u visoko obrazovanje nisu upoznati o stipendijama i programima od kojih mogu imati koristi. Time što će im pružiti mogućnosti obrazovanja i druge pomoćne aktivnosti, mladi sa invaliditetom biće motivisani da nastave sa visokim obrazovanjem.

Preporuka 7: Poboljšanje pristupa materijalima alternativnim načinima

Preporučujemo da akademska odeljenja i univerzitetske biblioteke rade zajedno kako bi iznašli načine da povećaju obezbeđivanje materijala alternativnog formata za studente sa invaliditetom, koji nastave sa visokim obrazovanjem. Svaki format akademskih materijala, bez obzira da li se radi o korišćenim, elektronskim, štampanim, važni su za nastavak visokog obrazovanja.

Preporuka 8: Obezbeđivanje pristupa i podizanje svesti o dobrotvornim priložima i programima stipendija

Preporučujemo da institucije pruže više informacija i resursa kao što su kako dobiti stipendije i kako ostvariti pristup dobrotvornim priložima.

Preporuka 9: Priznavanje akademskih dostignuća i podsticanje motivacije

Preporučujemo da institucije prepoznaju uspeh učenika različitim metodama, kao što su nagrade i programi koji imaju za cilj da podignu nivo učešća i motivaciju studenata sa invaliditetom. Najveći broj ispitanika pokazao je veliku zainteresovanost i motivaciju. Podsticaj i podrška biće motivacija koja će poslužiti pozitivno kao podstrek za nastavljnje visokog obrazovanja.

Preporuka 10: Organizovanje medijskih kampanja

Medijska kampanja veoma je važna imajući u vidu da učenici, njihove porodice i društvo generalno, treba da se informišu o mogućnostima i značaju nastavljanja obrazovanja. Imajući u vidu da je većina ispitanika bila pod uticajem njihove porodične kulture i društva, kampanja bi predstavljala veliku mogućnost da se poboljša aktuelna situacija kada govorimo o visokom obrazovanju na Kosovu. Multimediji, kao što su marketing sa telefonskim aplikacijama, podcast, foto, video, društveni mediji, TV i radio mogu promovisati značaj visokog obrazovanja i podizanje svesti na veoma poseban i snažan način.

Podržan od strane EU

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske Unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost HandiKOS'a i ni na koji način ne odražava stavove Evropske Unije

IZVEŠTAJ

PRISTUP I UKLJUČIVANJE MLADIH SA **INVALIDITETOM** U VISOKO OBRAZOVANJE **NA KOSOVU**

Ova publikacija je urađena uz pomoć Evropske Unije. Sadržaj ove publikacije je isključiva odgovornost HandiKOS'a i ni na koji način ne odražava stavove Evropske Unije

Podržan od strane EU

IZVEŠTAJ

PRISTUP I UKLJUČIVANJE MLADIH SA INVALIDITETOM U VISOKO OBRAZOVANJE NA KOSOVU